

## Vår tid - Kapitel 5: Är vi på väg ner i Den mörka dalen?

Andra utkastet, uppdaterad den 8 oktober 2019

(Komplettera: a) efter valet Polen, b) Magnus sid 10 om Dark net c) sid 11 om FT och TOR

Den bok som gjort starkast intryck på mig under senare år heter "Den mörka dalen". Den är skriven av en brittisk historiker Piers Brendon. Titeln sammanfattar i tre ord den process som pågick under 1930-talet och som ledde fram till andra världskriget - depressionen, det sociala missnöjet, den växande misstron mot kapitalismen och mot de styrande eliterna, kraven på starka män i stället för handlingsförlamade regeringar och parlament, framväxten av fascismen och nazismen, Stalins terror. Det var "den mörka dalen".

När jag läste boken för ett par år sedan fann jag att mycket av det som hade hänt på 1930-talet, tycks hända i vår tid - en obehaglig läsning. Det blir inte mindre obehagligt av att det som har hänt de allra senaste åren ger ännu mer anledning att ställa frågan: är vi på nytt på väg ner i den mörka dalen?

-O-

Det finns några viktiga skillnader mellan då och nu. Våra nationella demokratiska och parlamentariska system har utvecklats och bekräftat sin förmåga att hantera intressemotsättningar på politisk väg. Vi har under 70 år byggt upp EU för att lösa sådana motsättningar mellan medlemsländer innan de hunnit bli internationella konflikter. Ja, mer än så - vi har skapat synergi mellan länderna inom ramen för en gemensam marknad, som har främjat näringslivets utveckling och medborgarnas fria rörlighet. Vi har tack vare detta haft en lång tid av fred i Europa och vi har gjort stora ekonomiska och sociala framsteg. Vi befinner oss i ett nytt industriellt skede, den digitala ekonomin, som erbjuder oanade möjligheter att få tillgång till kunskap och att kunna kommunicera med och förstå människor nära eller långt bort. Våra nu verksamma generationer är de mest utbildade och bildade någonsin. Vår tid ligger långt ifrån 30-talets slutna värld.

Dock, ingen av dessa faktorer har kunnat förhindra de explosioner och fördröjningsbrisader som jag beskrev i kapitel 2 i denna bok - Brexit, Ungern, Polen, Alternative für Deutschland, Italien. Jag försökte härleda framväxten av extremhögern genom att analysera tre faktorer - nationell identitet, de växande ekonomiska och sociala klyftorna samt migrationen i dess många olika former. Ingen av dessa faktorer kan ensam förklara framväxten av extremhögern och nynationalismen, men alla tre tillsammans ger en god förståelse av vad som håller på att ske. Men det är först när man väger in digitaliseringen och förstår hur den fungerar som redskap för extremhögern - och utomeuropeiska krafter - som förklaringen blir mera komplett.

-O-

Digitaliseringen, som har bidragit till att minska avstånd, ge oss tillgång till information och insikter och öppna världen för oss, har nu blivit det viktigaste redskapet i händerna på dem som propagerar för nationalism, främlingsfientlighet och protektionism. Hur långt har denna form av digital manipulation gått?

Vi vet att de digitala stormakterna, Facebook, Twitter, Google, Amazon, YouTube samlar information i stor mängd om var och en av oss, som kopplar upp sig på nätet och utför någon aktivitet, skriver ett inlägg, gillar andras inlägg, googlar efter information, klickar på en annons eller e-handlar. På detta sätt kan de skapa en profil av mig, långt mer detaljerad än vad jag själv skulle kunna göra. Sedan gör de denna information användbar - förpackar den – och säljer den med stor förtjänst till den som kan betala och kan göra affär av den kunskapen.

Vi vet också att sådana informationer inte bara säljs till företag som har kommersiella syften utan också till politiska kampanjer för att ta kommandot i offentlig debatt och opinionsbildning inför kommande val. Vi vet i dag långt mer om detta än vi hade en aning om under den brittiska folkomröstningskampanjen 2016 och det amerikanska presidentvalet samma år. Vi vet nu också mer om hur sådana digitala valrörelser bedrivs med kraftfull infiltration från andra stater, främst Ryssland.

-O-

Förväntningarna var stora på att Remain skulle vinna folkomröstningen i Storbritannien om EU-medlemskapet 2016. Bookmakers, opinionsundersökare, politiska experter - alla väntade sig att Remain, som hade haft ledningen under ett par månader, skulle vinna. Brexits seger kom därför som en chock för premiärminister David Cameron, för alla som hade röstat för Remain – och för hela Europa. Brexit var den första av det som jag kallar ”explosionerna i det tomma rummet”, dramatiska politiska förändringar i efterbörden till finanskrisen 2008.

Vad var det som opinionsinstitutet hade missat under de sista veckornas kampanj? Nu vet vi svaret. Det stavas Cambridge Analytica och Facebook. Cambridge Analytica (CA) var ett företag som hade etablerats för att driva politisk propaganda genom avancerad datainsamling, analys och kampanjverksamhet. Företaget startade 2013. Det hade sin storhetstid 2016. Det lades ner 2018 sedan The Observer, The Guardian och New York Times med en visselblåsares hjälp hade avslöjat hur företaget olagligt använde information om Facebook-användare.

Företaget hade grundats av Robert Mercer – en amerikansk mångmiljardär, Donald Trumps störste finansiär, en man med stort inflytande i amerikansk politik - och Steven Bannon - grundare av den högerextrema nyhetssajten Breitbart. Under folkomröstningskampanjen var Bannon vice ordförande i Cambridge Analytica och kunde styra och ställa i brittisk politik.

Företaget hade tre tillgångar i sin verksamhet: metoder för påverkan hämtade från militär propagandaverksamhet och testade i val på andra håll i världen, data från Facebook om miljontals väljare samt finansiering från Robert Mercer och tillgång till dennes nätverk. Detta var ett väl utformat amerikanskt maskineri, som kunde sätta in stöten vid rätt tidpunkt mot osäkra brittiska väljare. Det byggde på att CA hade fångat in varje aspekt av varje väljares informationsmiljö. Dessa data, hämtade från Facebook, gjorde det möjligt för CA att

utforma individuella budskap. Steve Bannon var en nyckelfigur i denna subversiva amerikanska verksamhet i den traditionsrika brittiska politiken. Lagarna som skulle förhindra att utländska intressen skulle få inflytande på brittiska val var skrivna i en annan tid och i ett annat samhälle, långt innan digitala operationer kunde genomföras över alla gränser - och ge understöd utan att upptäckas i de offentliga kampanjräkenskaperna. Vad CA levererade togs om hand av Dominic Cummings, ledare för Brexit-kampanjen under Boris Johnson. Han satte under sista veckan in en stöt mot "persuadables", *"a barrage of misleading Facebook ads targeted at vulnerable Brexit swing voters"*. Det räckte med att nå drygt en procent av den registrerade väljarkåren, vilka överöstes med politisk propaganda. Det var detta som opinionsinstitut, bookmakers och politiska experter inte hade kunnat förutse.

-O-

Steve Bannon var hjärnan bakom CA. Han är besatt av tanken att störta den nuvarande samhällsordningen och skapa något nytt – vad det nya nu kan bestå av, nationalism och starka män? Han har förstått hur digitaliseringen kan användas för att väcka känslor, skapa missnöje och få genomslag för propaganda. Den visselblåsare som bidrog till att avslöja CA:s metoder, Christopher Wylie, har i The Observer sammanfattat hur det gick till: *"We exploited Facebook to harvest millions of people's profiles. And built models to exploit what we knew of them and target their inner demons. That was the basis the entire company was built on."*

Carole Cadwalladr, en av de grävande journalisterna i The Guardian/Observer som framgångsrikt blottlagt spelet bakom Brexit sammanfattar: *"It is not a stretch to believe that a member of the global 1 % found a way to influence this crucial 1 % of British voters. The referendum was an open goal, too tempting a target for US billionaires not to take clear shot at."*

-O-

Avslöjandena i The Observer och The Guardian fick ett politiskt efterspel. Det brittiska parlamentet satte igång en omfattande utredning, som pågick i 18 månader och som resulterade i en rapport som dömde ut Facebooks inblandning i den brittiska folkomröstningen. Facebook bröt avsiktligt mot integritetslagstiftning och konkurrenslagstiftning, konstaterade parlamentets kommitté för digitala policyfrågor. Kritiken riktades inte bara mot företaget utan också mot Marc Zuckerberg personligen för att han vägrade att visa *"the level of leadership and personal responsibility that should be expected from someone who sits at the top of one of the world's biggest companies"*.

Utöver den parlamentariska granskningen genomförde Information Commissioner's Office en utredning som kom fram till en liknande slutsats: Facebook hade gjort sig skyldigt till *"a serious breach"* av brittisk lag. ICO utdömde böter på 5 miljoner kronor. Det kunde ha blivit högre om den gemensamma europeiska lagstiftningen hade varit i kraft när brottet begicks. Denna nya lag trädde i kraft i maj 2018. Den ger möjlighet att utdöma böter upp till fyra procent av ett företags globala omsättning.

-O-

Brexits seger var symbolisk för Steve Bannon och hans finansiär, Robert Mercer; Bannon såg Storbritannien som ett första steg; det var testbädden för det stora nationalistiska projektet, det amerikanska presidentvalet.

I augusti 2016 tog Steve Bannon över posten som chef för Donald Trumps kampanjorganisation efter den avskedade Paul Manafort, en korrupt och kriminell lobbyist. Vid det laget ledde Hillary Clinton i praktiskt taget varenda opinionsundersökning. Hon fortsatte att ha ledningen ända fram till valdagen. Hon vann också det som kallas "the popular vote" med 2,6 miljoner röster. I den meningen hade opinionsinstitutet träffat rätt. Men Donald Trump vann en majoritet av elektorsrösterna, de representanter för delstaterna som sist och slutligen väljer USA:s president. Hur kunde det ske – och vilken roll spelade CA och Steve Bannon för denna dramatiska vändning?

CA upprepade metoderna från Brexit-omröstningen genom att sikta in sig på nyckelgrupper – man riktade in sig på att sänka röstbenägenheten hos osäkra demokrater genom att förtala Hillary Clinton. Men framför allt siktade man in sig på delstater som Demokraterna hade tagit för givet att de skulle vinna. Där använde man Facebook som kanal för att undergräva Hillary Clintons position och lyfta fram Trumps vallöften. Michigan, Wisconsin, Pennsylvania - betraktade som säkra demokratiska fästen - togs över av Republikanerna med liten marginal och gav Donald Trump segern. En chock för Hilary Clinton, Demokraterna och hela världen, en chock som blivit till ett depressivt tillstånd under de gångna snart fyra åren. *"When you think about the fact that Donald Trump lost the popular vote by 3 m votes, but won the electoral college vote, that's down to the data and research", enligt CA:s datachef, Alexander Tayler. "Anger and fear is what gets people to the polls", förklarade Steve Bannon.*

-O-

Denna digitala kampanjstrategi innefattade ytterligare en kraftfull aktör, Ryssland. Hur det gick till har dokumenterats framför allt av åklagare Robert Mueller och hans team som hade till uppgift att utreda rysk inblandning i det amerikanska presidentvalet.

Rapporten avslöjar otaliga kontakter mellan Trumps nära medarbetare och ryska operatörer under valkampanjen, skriver professor Erik Åsard i en sammanfattning av Mueller-rapporten för Uppsala universitets Amerikablogg. Mueller visar hur omfattande den ryska inblandningen var i valet 2016. Den skedde dels via en vittgående desinformationskampanj i sociala medier som Facebook, Instagram, YouTube och Twitter, dels genom att en mängd datorer hackades på central och lokal nivå. Till dem som hackades hörde DNC (Democratic National Committee), Hillary Clinton, hennes kampanjchef John Podesta samt valnämnderna i en rad delstater. GRU, Rysslands militära underrättelsetjänst, spred sedan materialet via den konstruerade personen "Guccifer 2.0" och Wikileaks.

Resultaten bekräftar också slutsatserna i den tyngsta akademiska studie som har publicerats om frågan, Kathleen Hall Jamiesons *Cyberwar: How Russian Hackers and Trolls Helped Elect a President* (2018). Det tog lång tid innan de stora teknikjättarna erkände i vilken omfattning deras plattformar hade utnyttjats, men i november 2017 brast bubblan. Jamieson sammanfattar:

*"At the 2017 [congressional] hearings, Twitter initially reported that 1.4 million automated, election-related tweets were generated by Russian operatives reaching approximately 288 million Twitter users. Importantly, US news organizations shared links to Russian-generated tweeted content. Moreover, nearly 150 million American Facebook and Instagram users were exposed to Russian-generated content, which consisted of paid ads, free posts, and event notices. The more than three thousand ads purchased by the Russian Internet Research Agency (IRA)-tied accounts were 'seen by 11.4 million people'... Kremlin-tied messengers loaded over one thousand videos to Google's YouTube."*

Inte nog med att ryssarna använde de amerikanska plattformarna för att nå ut med sina budskap, som vanligen innehöll förtal av Clinton och hyllningar av Trump. De fick också god hjälp av miljontals amerikanska medier och användare, som glatt vidarebefordrade bilderna och texterna till släktingar och vänner. Konservativa hemsidor som de på Fox News och *Daily Caller* var särskilt mottagliga för propagandan. Jamieson fortsätter: *"Facebook's data indicate that the 29 million Americans who directly received the Facebook troll posts transformed them into signals of communal identity as they diffused them to the newsfeeds of about 97 million others for a total reach of Russian Facebook content (including ads) of 126 million. That figure translates to nearly one out of four in the total US population, or roughly half of the adults."*

Halva den vuxna befolkningen, alltså. Ett tecken på den sofistikerade påverkansoperationen är uppgiften att åtminstone 60 kampanjmöten och protestmarscher publicerades och finansierades av åtta rysk-initierade Facebook-konton från Los Angeles till Washington DC. Sittande i sitt högkvarter på Savushkinagatan 55 i Sankt Petersburg kunde, konstaterar Erik Åsard, de ryska trollen ordna valmöten och rigga demonstrationer av önskat slag på amerikansk mark: *"Utan att behöva avlossa ett enda skott lyckades de hacka juvelen i kronan, USA:s presidentval, och dessutom väsentligt öka motsättningarna mellan olika grupper i det amerikanska samhället. Inte ens i sin vildaste fantasi skulle de gamla Sovjetledarna ha kunnat drömma om att åstadkomma något liknande."*

-0-

En annan källa för att förstå omfattningen av den ryska inblandningen i USA presidentval är boken *"Vägen till ofrihet"* (2019). Den är skriven av den amerikanske historikerna Timothy Snyder, professor i historia vid Yale University, specialist på 1900-talets historia i centrala och östra Europa. Han ger en utförlig skildring av hur den ryska inblandningen går till. Han citerar en ledande person i den ryska administrationen som konstaterar att *"informationskrig nu är den vanligaste formen av krig"*. Snyder beskriver den ryska invasionen av Krim och konstaterar att den var en *"blygsam historia med militära mått men den mest sofistikerade propagandakampanj i krigföringens historia"*.

Detta cyberkrig representerade krigföringens framtid men fick inga rubriker i väst medan det pågick, skriver Snyder. Från slutet av 2014 tog sig Ryssland in i mailsystemet i Vita Huset, USA:s utrikesdepartement och högsta försvarsledning och i många amerikanska frivilligorganisationer. Datorprogram som orsakade strömbrott i Ukraina implementerades också i det amerikanska elnätet. Amerikaner påträffades som gärna hjälpte ryssarna att överväga mer raffinerade interventioner i USA:s politik. Vice VD i datautvinningsföretaget

CA, en viss Steve Bannon, hade 2014 och 2015 möten med cheferna för ryska oljeföretag. Han beordrade CA att testa uttalanden om Putin på den amerikanska allmänheten. Han testade också fraser som "Bygg muren" och "Dränera kärret". I augusti 2016 blev Bannon Trumps kampanjchef. Först då vaknade amerikanarna, konstaterar Snyder. Då klev han fram i rampljuset och exponerade sig som en högerextrem, som på djupet ville förändra USA politiska institutioner.

Populismens framväxt, Brexit-omröstningen samt valet av Donald Trump var alla ryska mål, men att dessa också uppnåtts säger något om västvärldens sårbarhet, är den enkla men skakande sammanfattningen av Snyders historiska analys av den ryska politiken under 2000-talets första årtionden i relation till EU och USA.

-O-

Det är frestande att parafrasera första meningen i Karl Marx och Friedrich Engels Det Kommunistiska Manifestet från 1848 – och många har redan gjort det! I vår tid skulle det låta så här: *"Ett spöke går runt Europa – extremhögerens nynationalistiska spöke."* Krafterna bakom detta spöke säger sig värna det nationella, men är samtidigt en del av en brun international med Steve Bannon som hjärna och organisatör och med Victor Orbán och Matteo Salvini som frontfigurer.

Vad vill denna bruna international? Om man ska söka efter någon gemensam nämnare är det strävan att ersätta parlamentariska system med "starka män"; Donald Trump i USA och Victor Orbán i Ungern kan tjäna som illustration. Vägen till en sådan nyordning går, enligt Steven Bannon, genom kaos och förlamning i de demokratiska institutionerna. Så som det gick till på 1930-talet när Europa gick ner i Den mörka dalen.

Efter att först ha hjälpt Boris Johnson att vinna den brittiska folkomröstningen, sedan Donald Trump att bli president i USA och därefter Jair Bolsonaro till samma position i Brasilien var Bannon inställd på att samordna alla högerextrema rörelser i Europa. Han ville använda Europavalet 2019 för att göra högerrevolution i Europa. Han erbjöd sin erfarenhet och sina digitala metoder för att driva valkampanjer i EU-valet på samma sätt som hade skett i brittiska Brexit och i USA. Han ville få till stånd en högerextrem "super-grupp" i Europaparlamentet och splittra parlamentet till förlamning. Tillsammans med en rad europeiska politiker etablerade han en form av politisk organisation, "The Movement", och använde denna plattform för att lägga sig i den europeiska debatten och skymfa president Macron och andra ledande europeiska politiker. Han förutspådde att de högerextrema partierna skulle vinna en "stunning victory".

Bannon lyckades inte sätta igång någon högerrevolution i Europa. De högerextrema partierna gick visserligen framåt, men det var framgångar som redan var uppnådda under mandatperioden, med undantag för Brexit-partiet i Storbritannien, som tog över en stor del av Torypartiets väljare. Valkampanjen enligt Bannons recept adderade inte något nytt stöd. De Gröna och den liberala gruppen, ALDE, var mycket framgångsrika och makten i Europaparlamentet kommer i fortsättningen att delas mellan kristdemokrater, socialdemokrater, liberaler och gröna. De högerextrema partierna är splittrade och har inte kunnat enas om en gemensam partigrupp; förhållandet till Ryssland är en fråga som splittrar

– Le Pens Nationell Samling (tidigare Nationella Fronten) och Salvinis Lega samarbetar med Ryssland och är finansierade med ryska rubel, medan det polska regeringspartiet Lag och Rättvisa avvisar allt samarbete med partier som är beroende av Ryssland.

-O-

Hur klarar demokratin extremhögerens digitala och nationalistiska anstormning? Är demokratin på fall?

Det finns inte bara ett svar på den frågan. Det vanligaste svaret är att demokratin tappar mark och pressas tillbaka över hela världen under trycket av framväxande högerextremism. Det är ett återkommande budskap från de institutioner som samlar och analyserar information om det demokratiska tillståndet, framför allt de mest kända, Freedom House i USA och den brittiska The Economists analysenhet, EUI.

Enligt Freedom House årsrapport för 2018 har friheten i världen minskat för trettonde året i rad: *“The reversal has spanned a variety of countries in every region, from long-standing democracies like the United States to consolidated authoritarian regimes like China and Russia. The overall losses are still shallow compared with the gains of the late 20th century, but the pattern is consistent and ominous. Democracy is in retreat.”*

The EIU Democracy Index ger en översikt över det demokratiska tillståndet i 165 självständiga stater och två territorier. Indexet innehåller fem kategorier: valprocess och pluralism, medborgerliga rättigheter, hur statsmakterna fungerar, politiskt deltagande och politisk kultur. Baserad på informationer om dessa förhållanden klassificeras varje land enligt följande: full demokrati, bristfällig demokrati, hybridregim, auktoritär regim. Enligt EUI minskar förtroendet för demokratin, samtidigt som den politiska aktiviteten är på uppgång i praktiskt taget alla regioner i världen. *“The most striking advance has been in the participation of women – in the past decade the indicator has improved more than any other single indicator in our model. This improvement takes place amid a deterioration of trust in democracy, evident in the worsening of most categories in this year’s Index.”*

Det finns andra tolkningar. En avvikande tolkning av tillståndet kommer från ett projekt som bedrivs av forskare vid Halmstad högskola. De har skapat ett index, Maxrange, som de beskriver som världens längsta tidsserie över politiska regimer och institutioner. Det går så långt tillbaka som till 1789 och omfattar 219 stater. De delar in staterna i fem kategorier: kvalificerad demokrati, svag demokrati, falsk demokrati, autokrati och despoti.

Fler länder har flyttat uppåt mot demokrati än de som har gått motsatt väg, från kvalificerad till svag demokrati. De senaste årtiondet har antalet kvalificerade demokratier minskat från 110 till 95. Samtidigt har antalet svaga demokratier ökat från 34 till 60, medan antalet falska demokratier minskat från 21 till 18 och antalet autokratier minskat från 53 till 45.

Om vi zoomar in på Europa, har demokratin gjort stora framsteg under de senaste fyra-fem årtiondena. Bland EU:s 27 medlemsländer finns i dag 14 som har varit totalitärt styrda under fascistiska eller militära regimer - Spanien, Portugal och Grekland -, inordnade under det kommunistiska Sovjet - Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ungern, Tjeckien, Slovakien,

Rumänien och Bulgarien - eller en del av det nationalkommunistiska Jugoslavien - Slovenien och Kroatien. Från mitten av 1970-talet har det i Europa skett en dramatisk förändring, en demokratisering, som vi då inte ens vågade drömma om. Dock, under de senaste 5-10 åren, har en del av dessa framsteg förbytts i tillbakagång.

Hur sammanfatta resultaten av dessa index och analyser? En första observation är att det skedde stora framsteg under tiden efter det kalla krigets slut och Sovjetunions fall fram till cirka 2005. Vad som har skett under de senaste 10-15 åren är som värst vad Freedom House beskriver som "shallow losses", begränsade förluster, eller enligt EU "deterioration of trust in democracy". På den positiva sidan kan vi notera ökad politisk aktivitet, framför allt bland kvinnor. För Europas del är den stora frågan om medborgarna i val kommer att kunna rösta bort illiberala regimer? Eller har dessa redan förändrat politikens grunder så att valen endast är till för att bekräfta maktinnehavet? Jag vill påminna om Anne Appelbaums formulering i en artikel i Washington Post: "There aren't any obvious ways to fight illiberal democracy democratically." Vi har anledning att frukta det värsta när det gäller Ungern och Polen med starka regerande högerpartier och en splittrad opposition (kompletteras efter val i Polen i oktober 2019)

-O-

*"Internet är trasigt", är den talande titeln på Karin Petterssons och Martin Gelines bok (2018) om den digitala värld, som vi hade så stora förhoppningar på, och som vi nu ser som ett stort hot mot vår personliga integritet och vårt samhällsskick. De sätter tonen genom att i inledningen citera den amerikanske teknikhistorikern Martin Krantzberg, som har sagt att "teknik är aldrig ond eller god. Men inte heller neutral". De beskriver sedan en industri, som har effekter och implikationer för hela samhället långt bortom vad andra stora företag har – och hur vinstintresset är överordnat samhällsintresset. De sammanfattar: "Det teknikjättarna länge tjänat pengar på är de spår och uppgifter som var och en av oss lämnar efter sig. Det handlar inte bara om vad vi gör på Internet, utan data om vad vi köper, vår hälsa, hur vi rör oss. Det Google och Facebook bygger sina tjänster och produkter kring är just dessa data. På det sättet blir jämförelsen med kolonialism relevant – här kommer stora företag och håvar upp en värdefull råvara som de gör enorma vinster på. Efter sig lämnar de kaos i form av svagare demokrati, medier i konkurs och uppiskade nivåer av aggressioner och hat."*

-O-

Vad är det för mekanismer som har omvandlat Internet från ett forum för öppenhet, information och diskussion över alla gränser till ett instrument för extremhögerens inskränkta nationalism, främlingsfientlighet, rasism och sexism, hat och hot? Hur kommer det sig att dessa grupper kan dominera den digitala världen?

Det jag har lärt mig av Karin Pettersson, Martin Gelin och andra som har skrivit initierat om denna digitala värld, är att det finns två mekanismer som skapar obalansen. Den ena är Facebooks och Twitters algoritmer, som systematiskt gynnar inlägg som skapar starka känslor och reaktioner och som förstärker den inställning en har. Det görs sentimentanalyser för att lyfta fram inlägg, som ger upphov till klick, som i sin tur ger annonsintäkter – varje



känslostarkt inlägg är värt mer än ett balanserat och känslsvagt. Med andra ord: Internet är inte neutralt, det gynnar extrema ståndpunkter, hat och aggressivitet, och skapar polarisering. Den andra är de digitala ekokamrar av fejkade användare, som styrs av så kallade "trollfabriker" och som kan blåsa upp stormar på Facebook och Twitter, förfölja journalister, politiker och andra personer som försöker stå emot.

Facebooks och Twitters algoritmer fungerar så att de lyfter och premierar material som många vill se. Det är själva grundtanken i det *sociala* i sociala medier, förklarar Karin Pettersson i "Internet är trasigt". Den som vill påverka debatten i dag kan därför göra det genom att bygga upp arméer av konton som retweetar eller gillar varandras poster. Det kan handla om att anställa verkliga personer, som i de ryska trollfabrikerna. Men det kan också handla om att skapa datorgenererade konton, så kallade botten. Eller, i de mer sofistikerade fallen, en kombination av botten och människor. Den som har tillgång till den typen av nätverk kan utnyttja själva grundtanken i sociala medier – att nätverkseffekter avgör vad som lyfts och görs synligt. Lyckas du få tillräckligt många konton att uppmärksamma ett konto på Twitter. då kan det leda till att det "trendar" och därmed automatiskt lyfts in i människors nyhetsflöde. Det är nätverkets logik. Karin Pettersson sammanfattar: *"Sanningen är att vi lever med en informationsinfrastruktur som är gjord för den som har hyggligt med resurser och vill sprida falska budskap. Och det är det många som vill."*

Det går inte att mäta exakt hur mycket Ryssland påverkade valutgången i USA, tillägger hon. Klart är i varje fall vilken deras strategi var - och fortfarande är. Det handlar om att underblåsa konflikter i laddade frågor som rasism, abort och invandring. Den handlar om att förvirra och undergräva förtroendet för befintliga makthavare och liberala institutioner. Det var i presidentvalet frågor som klart gynnade Trump, men som även efteråt driver på polarisering och vrede.

-O-

Kritiken mot Facebook och andra digitala plattformar kommer inte bara utifrån. Den interna kritiken växer sig allt starkare. Ett exempel är boken *"Zucked"* av Robert McNamee (2019), en av dem som tidigt investerade i Facebook, mentor till Mark Zuckerberg. När McNamee började förstå Facebooks roll för utgången av den brittiska folkomröstningen om EU-medlemskap och i det amerikanska presidentvalet, trodde han att Facebook var ett offer för externa krafter och försökte varna sina vänner. Det han lärde sig under de kommande månaderna blev en chock, en svår besvikelse: "I learned that my trust in Facebook had been misplaced."

I en sammanfattande kommentar skriver han att han, när han hade upptäckt vad som pågick, inte i sin värsta fantasi hade kunnat föreställa sig *"den skada på demokratin, folkhälsan, personlig integritet och fri konkurrens som åstadkoms av de internetplattformar, som jag älskade att använda... vi bedriver ett okontrollerat evolutionärt experiment och resultatet är så här långt förfärande"*. Han beskriver hur snabbt dessa plattformar uppstod och utvecklades och hur deras grepp om medborgare, ekonomi och handel spreds så snabbt, att de överväldigade kulturella, politiska och juridiska institutioner. Han varnar för att tro att det värsta är över – inga konkreta bevis för rysk inblandning i kongressvalet 2018 – och hoppas att medvetna medborgare vill se att utländsk inblandning i valkampanjer bara är ett

symptom på ett mycket större problem, för vilket internetplattformarna måste hållas ansvariga. Hans avslutande appell lyder så här: *”Det är ingen överdrift att säga att de största hoten mot den globala ordningen som jag upplevt i mitt liv är har skapats av internetplattformar. Om vi vill undvika en auktoritär framtid, måste vi begränsa inflytandet från de plattformar, som gör det möjligt för auktoritära ledare att påtvinga oss sin vilja. Vilken nytta som än kommer från Facebook, Google och deras dotterbolag, berättigar inte det den skada de ger upphov till för miljarder av människor och den destabilisering som drabbar viktiga institutioner – pressen, valsystemen, internationella organisationer som ska skydda utsatta. Att vara hygglig mot internetplattformarna har inte fungerat. Det är hög tid att sätta hårt mot hårt. Som hemvist för internetplattformarna har USA ansvaret att ta kommandot .... Lika mycket som jag vill bevara det som jag gillar med internetplattformarna, lika mycket är jag beredd att ge upp det goda för att eliminera skadorna. Vi måste använda varenda tänkbar åtgärd som vi har tillgänglig. Beslutsfattare, som har varit tveksamma att ingripa mot företag som var älskade så sent som 2016 börjar tänka om. De måste använda varenda verktyg som lagstiftningen kan tillhandahålla. Vi har inte mycket tid.”*

-O-

Går det att laga Internet? Går det att rulla tillbaka det övertag som de digitala stormakterna - Facebook, Google, Twitter, Amazon, YouTube – har skaffat sig? Det finns anledning att i en sådan diskussion hålla i minnet hur stora och marknadsdominerande dessa företag har blivit. Karin Pettersson och Martin Gelin bidrar med följande fakta: Google står i dag för 89 procent av all söktrafik i USA. Världen över görs det nu omkring fem och en halv miljarder googlesökningar per dag. 95 procent av alla unga amerikaner använder Facebook. Amazon står för 75 procent av all bokförsäljning på nätet. Tillsammans står Google och Facebook i dag för nästan 70 procent av alla digitala annonsintäkter i USA.

Till det kan läggas några fakta från en amerikansk studie om handeln med data. Den har gjorts på uppdrag av en strategigrupp inom Demokraterna, Future Majority. Studien visar att sektorn insamling, analys och försäljning av data har ökat med 45 procent på två år, den snabbast växande delen av amerikansk ekonomi. Denna verksamhet jämförs med oljeindustrin, men skillnaden är att råvaran i detta fall pumpas upp från Internet. Värdet av denna utvinning uppskattas nu till 76 miljarder dollar per år.

Det är uppenbart att dessa företag gör konsumentnytta, i annat fall skulle vi inte använda deras tjänster, så som vi gör, och de skulle inte vara så dominerande. Hur kan man ”laga det trasiga Internet” utan att begränsa den nytta vi har av Internet i alla dess former?

De ”digitala stormakterna” har värjt sig mot kravet på offentlig reglering av denna vår mest omfattande, mest använda och mest påträngande - och mest hotfulla - infrastruktur. De har förnekat sin iblandning, när skandaler har avslöjats. De har försvarat sig med att de bara tillhandahåller en plattform och inte kan lägga sig i innehållet. När skandalerna har blivit större och kritikstormarna har vuxit i styrka, har de lovat självsanering. Men denna självsanering har alltid underordnats vinstintressena och har aldrig löst de grundläggande problemen. Nu har det gått så långt att till och med Mark Zuckerberg har medgett att frågan inte längre handlar om det borde bli fler regleringar eller inte, utan hur det ska gå till. Han

har sedan uttalat sig för internationell reglering på fyra områden: "harmful content, election integrity, privacy, and data portability".

-O-

Så, vad kan lagstiftarna göra?

Europa måste skapa ett europeiskt internet! Om det finns ett amerikanskt internet och ett kinesiskt bör det också finnas ett europeiskt, ett ramverk inom vilket européer kan fatta sina egna beslut om data och personlig integritet, yttrandefrihet och nationell säkerhet, beskattning och konkurrens. Detta är ett förslag lanserat i Financial Times av Philip Stephens, en av tidningens redaktionella ledare. Han understryker att inget land kan klara att genomföra den nödvändiga lagstiftningen på egen hand. Men med den europeiska lagstiftningen om dataskydd (General Data Protection Regulation) och en serie beslut om konkurrensvillkor och beskattning har EU-kommissionen visat att Europa kan bestämma reglerna, inte bara lyda andras (*"be a rulemaker rather than a rule taker"*). Vad som behövs, menar Stephens, är en arkitektur för ett europeiskt internet som innefattar inte bara kraftfulla konkurrens-, skatte- och integritetsregler, utan också incitament för forskning och innovation om hur Europas väldiga datamängder ska hanteras. Om inte blir det USA och Kina som sätter reglerna.

Vad Philip Stephens föreslår är ett tankesätt för att få beslutsfattare att förstå att Europa kan och måste skapa sina egna regler för Internet. Sedan måste ett sådant ramverk fyllas med innehåll, innefattande inte bara de områden, som Mark Zuckerberg har accepterat som legitima för reglering. Det måste också innefatta konkurrensvillkor och beskattning.

EU-kommissionens nya president Ursula von der Leyen gjorde i sitt första tal inför EU-parlamentet en viktig markering när det gäller digital politik. Det gällde beskattningen av Facebook och de andra digitala stormakterna:

*"When the tech giants are making huge profits in Europe, this is fine because we are an open market and we like competition. But if they are making these profits by benefiting from our education system, our skilled workers, our infrastructure and our social security, if this is so, it is not acceptable that they make profits, but they are barely paying any taxes because they play our tax system. If they want to benefit, they have to share the burden!"*

Beskattning av de digitala stormakterna har redan aktualiserats i Europa. Såväl Frankrike som Storbritannien har presenterat förslag till sådan beskattning. Som motåtgärd hotade Donald Trump att höja tullarna på franska viner. Vid G7-mötet hittade amerikaner och fransmän en kompromiss och Trump kunde dra tillbaka hotet om vintullar. Den stora frågan, som von der Leyen inte tog upp, men som diskuteras i både USA och Europa, är hur man ska kunna bryta upp den monopolliknande marknadsdominans som Facebook med flera har skapat. Är det möjligt? Vad blir konsekvenserna? Detta är en fråga framför allt för amerikanska lagstiftare och lagtillämpare. Problemet är att kriteriet för att kunna åtala ett företag för missbruk av dominerande ställning är att det tar ut oskäligen priser. Hur ska man kunna göra det mot dessa företag som levererar tjänster utan att ta betalt? Å andra sidan finns det förhoppningar om att företagen inom 5-10 år ska vara uppstyckade på samma sätt som telekomföretagen blev på 1980-talet.

Det finns också flera exempel på hur enskilda länder har tagit saken i egna händer eller är på väg att göra det. I Tyskland finns redan en lag som innebär att teknikföretagen måste utreda klagomål om hets mot folkgrupp och olagligt innehåll inom 24 timmar. Underlåtelse straffas med böter, som kan vara upp till 50 miljoner euro. I Frankrike har president Macron lagt fram ett förslag som ska stärka skyddet mot otillbörlig inblandning i politiska val, en lagstiftning som är riktad mot extremistgrupper och ryska statsägda mediaföretag, vilka infiltrerar den politiska debatten i Frankrike. I Kalifornien, de digitala stormakernas hemvist, har regeringen tagit initiativet till en "state privacy law", som, om den går igenom, sägs bli mer långtgående än den europeiska lagstiftningen. I USA pågår en diskussion om att de stora företagen ska betala internetanvändarna för att de får tillgång till data, som kan säljas vidare som underlag för annonsering och annan kommersiell verksamhet. Men ännu saknas det stora samlade greppet, det som Philip Stephens i Financial Times, efterlyser – ett europeiskt internet.

-O-

Är vi på nytt på väg ner i Den mörka dalen? Är det de digitala stormakterna med hemvist i USA som kommer att driva utvecklingen i Europa mot en ny katastrof genom att använda internet för att infiltrera, desinformera, skapa och fördjupa motsättningar, hat och hot och förföljelse?

*"Det är hög tid att sätta hårt mot hårt..... Vi har inte mycket tid"*, varnade Roger McNamee.

Finns det något hopp? Den frågan ska jag diskutera i nästa kapitel.

## Mer att läsa:

Boken "Den mörka dalen" har fungerat som bakgrund till mitt arbete med denna bok genom att påminna om hur Europa för 90 år sedan började marschen in i det tillstånd som ledde fram till andra världskriget. En av de faktorer som skiljer vår tid från den tiden är förekomsten av Internet och de digitala plattformarna som är förutsättningen för den digitala krigföring som pågår och som orkestreras från Ryssland. Den amerikanske historikern Timothy Snyder ger i "Vägen till ofrihet" en utförlig analys av hur detta propagandakrig bedrivs. Den ger en bredare bild och förståelse än vad man får fram ur åklagare Muellers strikt juridiska undersökning.

Jag har haft särskilt stor nytta av två böcker för att bättre förstå den digitala värld vi lever i och vilka hot den innebär. Den ena heter "Internet är trasigt" och är skriven av Karin Pettersson och Martin Gelin, utgiven av Natur&Kultur, 2019. Den andra heter "Zucked – Waking up to the Facebook Catastrophe" och är skriven av Robert McNamee. Boken är utgiven av HarperCollins, 2019.

En annan viktig källa är The Observer, The Guardian och New York Times, som i en serie artiklar har avslöjat Cambridge Analytica och de krafter som stod bakom detta företag och dess infiltration i den brittiska folkomröstningen om EU-medlemskap och i det amerikanska presidentvalet. Under rubriken "The Great British Brexit robbery: How our democracy was hijacked" har den ledande undersökande journalisten Carole Cadwalladr sammanfattat hur arbetet har gått till och vad som kommit fram.

Financial Times är, som alltid, en stor tillgång när man ska förstå vår tid. Ledare, op-ed-artiklar och nyheter om Internet och de digitala plattformarna är en del av dokumentationen till detta kapitel, inklusive Philip Stephens uppmaning till Europa att skapa ett "europeiskt internet" och inte låta oss bli underordnat amerikanska regler, formade av företagen själva eller av senfärdiga eller motvilliga lagstiftare.

När det gäller frågan om demokratin är på reträtt har jag använt mig framför allt av tre källor, Freedom House, The Economists EIU samt Maxrange, ett forskningsprojekt vid Halmstad högskola.

Här är länkarna till dessa rapporter och projekt:

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2019/democracy-in-retreat>

<https://www.eiu.com/topic/democracy-index>

<file:///C:/Users/Allan%20Larsson/AppData/Local/Microsoft/Windows/INetCache/IE/P2WY2G4Y/FULLTEXT01.pdf>